

Λογογραφικό Λεξικό της Ελληνίδας Μамής

Δρ Χρίστος Θ. Οικονομόπουλος, Παιδοχειρουργός.

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

Ελεούσα, η, επίθετο της Παναγίας, που επικαλείται η μαμή επί δυστοκίας για βοήθεια και φώτιση.

ελευθεράδα, η, η έλλειψη κακοψυχίας στην εγκυμοσύνη.

ελεύθερη, η, 1) η ανύπαντρη κόρη, 2) η γυναίκα που μόλις γέννησε.

Ελευθέριος Άγιος, ο, προστάτης Άγιος της επιτόκου και της μαμής.

ελευθερώθη, γέννησε, έτεκε.

ελευθέρωση, η, ο τοκετός, η γέννα.

ελευτερώνω, διευκολύνω τον τοκετό, γεννώ, τίκτω.

εμμηνόγαλα, το, η τελετουργική πράξη της μάνας με τη μαμή, όταν έρθουν τα πρώτα έμμηνα της κόρης της. Τότε, ρίχνει λίγες σταγόνες αίμα σε μητρικό γάλα και την ποτίζει για να παντρευτεί γρήγορα, τα δε έμμηνα να παύσουν και να γίνουν... μητρικό γάλα. Επίσης, το εμμηνόγαλα το χρησιμοποιεί η μαμή σαν ερωτικό φίλτρο, για να αγαπήσει ένας νέος μια κόρη.

εμπαιδολή, η, η έγκυος, η έμπαιδος (εν και παις). Λέγεται και έμποδος.

εμποδισμένη, η, 1) η μάνα που έπαυσε να τεκνοποιεί εξαιτίας νοσήματος. 2) η νεόνυμφος με γενετήσια ψυχρότητα.

εμπρόπονα, τα, οι πρώτες ωδίνες του τοκετού.

εμπροσμάμη, η, η δευτερεύουσα μαμή που κρατάει την επίτοκο, η βοηθός της μαμής.

Ένθερμη, η, η θαυματουργή εικόνα της Παναγίας επί δυστοκίας, που ελευθερώ-

νει θαυματουργικά τη γυναίκα και το παιδί.

ενκουνίζω ή κουνίζω, σπαργανώνω και τοποθετώ το βρέφος στην κούνια. Πράξη της μαμής μετά τα λούσματα, την τρίτη ημέρα από τον τοκετό, η οποία τότε αμοίβεται γενναία.

εννιά, η, η ημέρα που σηκώνεται από το κρεβάτι η πλούσια λεχώνα. "Στις εννιά, για νάναί πάντα νιά". Η φτωχή σηκώνεται στις τρεις πατώντας πάνω σε σιδερένιο υνί, για να είναι σιδερένια.

εννιαμέρισμα, το, το σήκωμα της πλούσιας αρχόντισσας λεχώνας στις εννιά ημέρες.

εννιάμερο, το, το βρέφος που συμπλήρωσε εννιά ημέρες από τη γέννησή του.

εννιάξυλα, τα, όταν η μάνα καίει το φούρνο για να ψήσει τα ψωμιά του γάμου, ρίχνει μέσα εννιά διαφορετικά ξύλα, που το όνομά τους είναι αρσενικό, π.χ. έλατος, πλάτανος, ευκάλυπτος, πρύνος κλπ., για να κάνει το ανδρόγυνο αρσενικά παιδιά.

εννιάφαγο, το, το τραπέζι των Χριστουγέννων με εννέα είδη φαγώσιμων, για να τιμήσουν τη γέννηση του Χριστού.

εξαμηνίτικο, το, το παιδί που γεννήθηκε πολύ πρόωρα, στους έξι μήνες. Το λένε και άσωστο. Η μαμή το αεροβαφτίζει ή το καντηλοβαφτίζει για να ζήσει, γιατί συνήθως πεθαίνει. Το τυλίγουν με βαμβάκι ή το βάζουν σε "γυάλα".

εξεπαίδωσε, όταν η μάνα έπαψε να γεννάει.

εξορκισμένες, οι, οι νεράιδες, οι ανηρούσες, που πειράζουν τις λεχώνες. Είναι ο φόβος και ο τρόμος της μαμής (η προσωποποίηση του επιλόχειου πυρετού).

εξωνέρι, το, νερό που πίνουν τα εξωτικά. Το αποφεύγει η έγκυος ή η λεχώνα.

επίζηλος, η, η λεχώνα τις πρώτες 40 ημέρες, γιατί είναι επίφθονος και ματιάζεται εύκολα.

επιθυμητούρια, τα, η ζωνρή επιθυμία της εγκύου για λιχουδιές και φαγητά (κίσσησις).

επιθύμιο, το, η επιθυμία της εγκύου για φαγητό.

Επιταφιολούλουδα, τα, τα άνθη του Επιταφίου. Τα καίει η μαμή και καπνίζει τη λεχώνα για να μη βασκαθεί από κακό μάτι.

επωδή, η, η μαγική ωδή που απαγγέλλει η μαμή σε πόνο του μαστού της λεχώνας. Λέγεται και «ξόρκι» ή «γητειά».

έρμη, η, η σείρα γυναίκα.

έρχεται, (επί εμβρύου), επιφώνημα της μαμής όταν το παιδί κινείται για να εξέλθει από τη μήτρα: «το παιδί έρχεται με το κεφάλι», ή «με τα πόδια ανάποδα».

έρωντας, ο, το φυτό δίκταμος. Φυτρώνει σε απόκρυμες κορφές. Το βράζει η μαμή και το δίνει για εμμηναγωγό ή για ωκικόκιο.

ευκόγαλα, το, το μεταβατικό γάλα από την τρίτη ως την ένατη ημέρα της λοχείας.

ευκολονέρι, το, μόλις απογεννήσει η γυναίκα έρχεται ο ιερέας και ευλογεί το νερό. Αφού η λεχώνα πιει τρεις γουλιές, το υπόλοιπο θα το κρατήσει η μαμή για 40 ημέρες για να δροσίζει τη λεχώνα με ραντισμό.

ευκολόνερο, το, το νερό που ευλογεί ο ιερέας, λέγοντας σχετική ευχή, για να καθαρισθεί η λεχώνα. Λέγεται και «ευ-

χόνερο».

ευλαβίδι, το, η πρώτη Θεία Μετάληψη του βρέφους, το «χρυσό δοντάκι». Το κρατάει η μάνα με τη βοήθεια της μαμής.

ευρετός, ο, το νόθο τέκνο χωρίς γονείς, που ευρέθη από κάποιον στο δρόμο ή έξω από την πόρτα της εκκλησίας και εβαπτίσθη απ' αυτόν με το όνομα «Βρεττός».

ευχή, η, 1) η επίκληση της θείας προστασίας, 2) η ευχή του ιερέα προς τη λεχώνα ευθύς μετά τον τοκετό.

ευχή της μαμής, η, η ευχή που δίνει η μαμή όταν παραδίνει στην αγκαλιά της μάνας το αρτιγέννητο λέγοντας: «καλά θρέμματα, γλυκόγαλη», και όταν σηκώνεται από το κρεβάτι: «σιδερένια και σιδεροκέφαλη, να χείρεσαι το γιό σου ή την κόρη σου». Η μάνα απαντά: «πάντα άξια κυρά-μαμή. Να έχεις όλο επιτυχίες στις γέννες».

εφτά, τα, η τελετή των «Εφτά» γινόταν την έβδομη ημέρα από τη γέννηση του παιδιού. Τότε η μαμή έλουζε το βρέφος στη σκάφη, με αναμμένα γύρω-γύρω εφτά κεριά. Επίσης, έβαζε γύρω από τη σκάφη διάφορα αντικείμενα, σχετικά με το επάγγελμα που ήθελαν να ακολουθήσει το παιδί. Στα αγόρια: βιβλίο, όπλο, γεωργικά εργαλεία. Στα κορίτσια: ψαλιδάκι, κέντημα κλπ. Όλοι οι συγγενείς έφερναν δώρα στη μαμή.

εφταβότανο, το, ειδικό κηρόλαδο της μαμής για αποστήματα του μαστού της λεχώνας. Παρασκευάζεται από εφτά είδη: λάδι, σαπούνι, κεριά, θυμίαμα, μαστίχα Χίου, ρετσίνα πεύκου και ρετσίνα κερασιάς.

εφτάγεννη, η, η μάνα που είχε εφτά φυσιολογικούς τοκετούς.

εφτάγερη, η, η υγιής γυναίκα, που γέννησε πολλά παιδιά χωρίς να αρρωστήσει (συνήθως, μετά από εφτά τοκετούς).

εφτάλουσμα, το, το λούσιμο του βρέφους στις επτά ημέρες από τη μαμή, όπου οι συγγενείς χρυσώνουν μαζί με το παιδί και τη μαμή, η οποία εύχεται στους γονείς: «καλορίζικο, καλομοιρασμένο και καλαναθρεμμένο».

εφταμάρι, το, είδος πούδρας που φτιάχνει η μαμή για το φτιασίδι της λεχώρας, γιατί ομορφαίνει τα επτά σημεία του προσώπου, όπου υπάρχουν οι πανάδες της εγκυμοσύνης. Η μαμή αμοίβεται γι' αυτό με άσπρο (ασημένιο νόμισμα).

εφταμεσάνυχτα, τα, τα άγρια μεσάνυχτα, που αρχίζουν συνήθως οι ωδίνες της πρωτάρας εγκύου και σηκώνουν τη μαμή επειγόντως.

εφταμηνίτικο, το, το πρόωρο βρέφος των επτά μηνών εγκυμοσύνης. Επίσης, το ατροφικό, το ισχνό και μικροκαμωμένο παιδί.

εφταμπάμπακο, το, η τελετουργία της μαμής την τρίτη ημέρα μετά το λούσιμο, με επτά τολύπια βαμβάκι. Τα πασπαλίζει με ψιλή κανέλλα και τα τοποθετεί ως εξής: δύο στα μηρία, δύο στις μασχάλες, δύο στα αφτιά και ένα στο λαιμό του νεογνού, για να μοσχοβολάει ο ιδρώτας του, και του λέει ευχές και γλυκόλογα. Αν είναι αγόρι φιλοδωρείται γυναιά από τον πατέρα και τη μάνα.

εφτάποδο, το, το ύστερο, ο πλακούς, το λευτέρι.

επιμάκι, το, το τελευταίο παιδί της μάνας.

Z

ζαβλάκωμα, το, η ζάλη στη βασκανία της λεχώρας.

ζαγανιάρικο, το, το χωρό και καχεκτικό βρέφος.

ζαγάρα, η, η κοινή γυναίκα με εξώγαμο

παιδί.

ζαλάδα, η, η αδυναμία της λεχώρας να σηκωθεί.

ζαμπούνα, η, 1) η έγκυος με αδιαθεσίες ή αιμορραγία, 2) η άρρωστη λεχώρα, ανήμπορη να συνέλθει από πυρετό ή αιμορραγία.

ζαρέας, ο, το νεογνό που γεννήθηκε ζαρωμένο.

ζάρωμα, το, η ανώμαλη θέση του εμβρύου στη μήτρα.

ζαφορά, η, οι στήμονες του φυτού ζαφορά. Το έγχυμά τους δίνεται ως εμμηναγωγό.

ζάχαρη, η, η σάκχαρις. Η μαμή τη χρησιμοποιεί σε πολλές τελετουργίες για θεραπευτικούς σκοπούς.

ζεστασές, οι, τα πρακτικά φάρμακα της μαμής προς τη στείρα γυναίκα για να συλλάβει παιδί.

ζηλεύω, όταν η έγκυος λιχουδεύεται, επιθυμεί δηλαδή κάποιο νόστιμο φαγητό ή γλυκό.

ζιζάνια, τα, οι ψυχές των αβάφτιστων αποθανόντων νεογνών, που πέθαναν πάνω στη γέννα, και οι οποίες περιφέρονται τη νύχτα και ενοχλούν τη μάνα και τη μαμή.

ζουνάρι, το, το ζωνάρι του συζύγου με το οποίο έδενε η μαμή την κοιλιά της λεχώρας μετά την αποβολή του πλακούντος. Ήταν ένδειξη ότι το παιδί ήταν γνήσιο, δικό του, και δρούσε επίσης σαν μητροσυσταλτικό.

ζούρια, η, η ατροφία, η καχεξία του βρέφους.

ζουρισμένο, το, το καχεκτικό βρέφος μετά από αρρώστια.

ζοχάδες, οι, οι αιμορροΐδες της εγκυμοσύνης ή της λοχείας.

ζοχός, ο, φαγώσιμο χόρτο. Θεωρείται γαλακταγωγό και αποτρεπτικό των φιδιών για το θηλάζον βρέφος.

ζυγοδοσμένο, το, όταν το παιδί μιας μάνας πεθάνει, η μαμή αμέσως μετά το αφαλόκομμα το ζυγίζει και το βάρος του το δίνει η μάνα σε λάδι ή κερί ή λιβάνι στην εκκλησία, κάθε μήνα μέχρι να χρονίσει.

ζυμαρόπιτα, η, η τροφή της λεχώνας, από σταρένιο αλεύρι με λίγο βούτυρο και λίγο τυρί. Όταν της το προσφέρει η μαμή της εύχεται: «καλορίζικο και σ' άλλα με το καλό».

ζυμπραγά, τα, τα δίδυμα.

ζυμώστρα του κεφαλιού, η, η μαμή, που την τρίτη νύχτα από τον τοκετό, μαζί με τη γιαγιά, διαπλάθει το κεφάλι του νεογνού και του βάζει κεφαλόδεσμο, για να διαπλασθεί και να αναπυχθεί φυσιολογικά.

ζυπόνη, το, το μικρό σακάκι του βρέφους, που το φορεί μέσα από τα ρούχα του.

ζωντάνης, ο, το φιλάσθενο και καχεκτικό βρέφος.

ζωντόχορτο, το, είδος ελεβόρου, του οποίου το αφέψημα από τις ρίζες πίνουν οι λαχταρισμένες στείρες, για να συλλάβουν παιδί.

ζωοδόχοι, οι, οι πηγές των ιαματικών υδάτων, από τις οποίες πίνουν κάθε Σάββατο οι στείρες για να συλλάβουν παιδί. Βρίσκονται συνήθως σε εκκλησίες της Ζωοδόχου Πηγής.

Ζωοδόχος Πηγή, η, επίθετο της Παναγίας. Προστάτης των κοριτσιών, που αργούν να τους έρθουν τα έμμηνα.

ζώσιμο, το, μετά την αποβολή του πλακούντος η μαμή έζωνε την κοιλιά της λεχώνας με το ζωνάρι του ανδρός της, αφού τοποθετούσε στο υπογάστριο μία ξύλινη σφραγίδα προσφοράς.

ζώστρα, η, η φασκιά του βρέφους.

ζωή, η, 1) η αφηρημένη έννοια του ζω, 2) η μάνα, γιατί είναι η πηγή της ζωής,

3) το σιτάρι, το γέννημα.

ζωχάδες, οι, οι αιμορροΐδες της εγκύου. Η μαμή τις επάλειφε με σχινόλαδο ή χελιόλαδο για ανακούφιση ή θεραπεία.

Η

Ήλιος, ο, 1) ο γήλιος, το κέντρο του πλανητικού μας συστήματος, 2) επιφώνημα της μαμής, όταν φέρει στον τοκετό αγόρι, 3) προσωποποίηση και επίκληση της μαμής, ως σύμβολου ζωής. Όταν η μαμή πρωτοσηκώνει τη λεχώνα, την προστάζει να κοιτάξει προς την Ανατολή και της λέει να φωνάξει τρεις φορές: «Ήλιε μου, και τρισήλιε μου, και κοσμογυριστή μου, κάνε με δυνατή, να ορθοποδίσω, να βυζάξω το παιδί μου».

ημέρα, η, η μέρα: 1) το από την ανατολή μέχρι τη δύση του ηλίου χρονοδιάστημα, 2) η γέννηση αγοριού: «είδε το φως της ημέρας = εγεννήθη ... αγόρι!». Επίσης, η μαμή, για να κολακεύσει τον πατέρα του νεογέννητου, αναφωνεί σε γέννηση αγοριού: «η καλή μέρα από το πρωί φαίνεται» και φιλοδωρείται.

ημεράδα, η, η ημερότης, η πράξη της μαμής όταν παραδίδει έτοιμο το νεογέννητο στη μάνα, αφού πρώτα το έχει ημερώσει με σιάξιμο (απαλούς χειρισμούς, θωπείες) στα μέρη του προσώπου.

ήσκιος, ο, δαιμονικό πνεύμα, που κυκλοφορεί τη νύχτα και προσβάλλει τις έγκυες και τις λεχώνες όταν βγούν έξω το βράδυ. Η μαμή τις καπνίζει τρεις βραδιές με ησκιοβότανα για να ηρεμήσουν.

ησκιοχάρτι, το, φυλαχτό της εγκύου. Το φτιάχνει η μαμή για να την προφυλάξει από την αποβολή.

ήσκιωμα, το, φάντασμα, σε τόπο που στοιχειώθηκε μάνα με παιδί στην κοιλιά (έγκυος).

θαλασσί, το, το γαλάζιο χρώμα. Θεωρείται αντιβασκάνιο.

θαλασσόματο, το, μικρό όστρακο ερυθρού ή ροζ χρώματος. Το χρησιμοποιούν για αντιβασκάνιο στη λεχώνα και στο νεογνό.

θαλασσοπνιγμένο, το, το ύστερο (πλακούντας) μίας γυναίκας, που κάνει συνεχώς κορίτσια. Για να σταματήσουν τη θηλυγονία, το δένουν σε μία ποδιά και το πετούν στη θάλασσα ή σε τρίστρατο.

θανατίδα, η, σπυρί θανατηφόρο, ο ψευδάνθρακας.

θανατοπατημένο, το, το αφυδατωμένο βρέφος. Λέγεται και «ζουριασμένο».

θαράπος, ο, ο μάγος, ο πρακτικός γιατρός, που θεραπεύει ψυχοσωματικά νοσήματα στις έγκυες και τις λεχώνες. Η μαμή πάντα συνεργαζόταν με το «θαράπο». Λέγεται και «καλογιατρός».

θαρμισμένη, η, η λεχώνα που έχει ματιασθεί, έχει βασκαθεί.

θαρμόπετρα, η, γαλάζια πέτρα για τη βασκανία.

θαρμός, η, η βασκανία.

θειά, η, 1) η θεία, 2) τιμητική προσφώνηση προς τη γριά μαμή.

θεοβυζαστικά, τα, τα χρήματα που δίνει ο γαμπρός στη μάνα της νύφης στο νυφόπαρμα, γιατί τη θήλασε μητρικό γάλα πάνω από ένα χρόνο.

Θεόδωροι Άγιοι, οι, προστάτες των ανύπαντρων κοριτσιών και των αμποδεμένων γαμπρών.

Θεομήτωρ, η, η Μητέρα του Θεού. Επωνυμία της Παναγίας. Λέγεται και «Θεοτόκος» και «Μεγάλη Μάνα» και είναι προστάτης κάθε μητέρας και παιδιού, καθώς και της μαμής.

Θεός, ο, ο Μεγαλοδύναμος, ο Παντοδύναμος. Φράσεις της μαμής για το Θεό πάνω στη γέννα: «Ο Θεός βοηθός μας», «Με το θέλημα του Θεού θα καλογεννησεις», «Με τη δύναμη του Θεού θα ελευθερωθείς. Κουράγιο!», «Ο Θεός προστατεύει τις έγκυες», «Με τη δύναμη του Θεού», «Ο Θεός να βάλει το χέρι του» (σε δυστοκία), «Ο Θεός είναι Μεγάλος», «Θεούλη μου!», «Ο Θεός δίνει τα παιδιά και ο Θεός τα παίρνει», «Μη χειρότερα Θεέ μου!», «Δόξα νά' χει ο Θεός!», «Τί τράβηξα να τη ξεγεννήσω, ένας Θεός το ξέρει!» (επί δυστοκίας), «Από το Θεό και στα χέρια σου κυρά-μαμή!».

Θεόσταλτο, το, το παιδί που ήρθε μετά από πολλές παρακλήσεις.

Θεοσταυρωμένο, το, το υγιές και αρτιμελές νεογέννητο που έκλαψε αμέσως στη γέννα.

Θεότρομη, η, η βαρειά εορτή για τη μαμή, όπως είναι της Υπαπαντής, του Αγίου Ελευθερίου, του Αγίου Συμεών, του Αγίου Στυλιανού, καθώς και κάθε γιορτή στη μνήμη της Παναγίας.

Θεοτόκος, η, η Μητέρα του Χριστού. Λέγεται και Θεομήτωρ και Μεγάλη Μάνα.

θεοτρυπημένη, η, μικρή γαλάζια πέτρα με τρύπα στη μέση, προερχόμενη από αρχαίους τάφους. Το καλύτερο αντιβασκάνιο για τη λεχώνα και το παιδί κατά τις δοξασίες της μαμής.

θεραπεία, η, η πρακτική θεραπεία από τη μαμή σε μητρικές παθήσεις.

θεριακή, η, μίγμα διαφόρων φαρμακευτικών ουσιών με όπιο. Η μαμή το χρησιμοποιεί σαν ναρκωτικό και υπνωτικό σε κακοπαθημένα νεογνά.

θεριό, το, η λάμια. Προσωποποίηση της οξείας λαρυγγίτιδας των νηπίων.

(Συνέχεια στο επόμενο τεύχος)